

nem alakítója volt, de fontos téglája, bizonyos vonatkozásban összetartója. Mert mégsem akárki, akinek esküvőjén ott mosolyog a Ruttkai–Latinovits házaspár, aki hiteles sorokban számolhat be Fejes Endrével való barátságáról, s felfedheti Abody Béla egyénisége legfontosabb jellemzőit. Hiányzik belőle a „kivagyiság”, pedig akár büszke is lehetne ismeretségeire, beszélgetőtársaira. Ehelyett leültet, s mesélni kezd, mint a bölcs nagyapó, néha-néha megáll, hogy visszaidézze a múltat, miközben bennünket visszatart az illendőség, nehogy azt kiáltjuk: „tovább, tovább!”

Fényképek sora teríti be az asztalt, lassan kiürül a borosüveg, eljött a lefekvés ideje. Holnap folytatjuk.

RÓNAY LÁSZLÓ

FÚZFA BALÁZS: KIFELEÉ A KÖDBŐL Írások Ottlik Géza műveiről

Ottlik Géza főműve, az *Iskola a határon* a szabadságról szól. Ez az egyik központi állítása Fűzfa Balázs *Kifelé a ködből* című kötetének, amely az irodalomtörténész 2006 és 2017 közötti Ottlikkal kapcsolatos tanulmányait, recenzióit, előadásait tartalmazza. Másik fontos hipotézise, hogy az *Iskolának* meghatározó szerepe volt a magyar posztmodern irodalom létrejöttében, annak sok szempontból előfutára volt.

Kötetének szövegei voltaképpen eköré a két állítás köré szerveződnek, ezeket támasztják alá érvekkel, idézetekkel és a szakirodalom eddigi eredményeivel, de mindemellett számot vetnek az Ottlik körül kialakult kultusszal és a tudományos kanonizáció folyamatával is. Az írások erénye, hogy kirajzolódnak belőlük a szerző személyes viszonya, kötődése Ottlikhoz, s ezáltal olyan mélyértelmezéseket, izgalmas szempontokat kínálnak, amelyeket más korábbi interpretációk nem, vagy csak részben fedtek fel.

Fűzfa Balázs nemcsak irodalomtörténész és író, hanem az élményközpontú irodalomoktatás mellett elkötelezett tanár is. Újszerű pedagógiai módszerre — amelyet nemcsak alkalmaz, de több fórumon képvisel is — kétségkívül szüksége van a magyar irodalomoktatásnak. Az ő nevéhez fűződik többek között az Irodalomtanítás Innovációjának Országos Modellje (IROM), a 12 legszebb magyar vers program és még számos más projekt, amellyel aktív és kreatív befogadásra ösztönzi a fiatalokat. Évtizedek alatt felépített sikeres oktatási modellje mellett ő az Ottlik-kutatás egyik motorja is, nagy szerepe van az író körül kialakult kultusz ápolásában, több generációra „ragasztotta át” Ottlik iránti rajongását, és hosszú ideje nyomon követi az író műveinek szövegkiadásait, valamint azok tudományos visszhangját.

Mindez tükröződik a *Kifelé a ködből* című kötetből is, amely két részben összegzi az elmúlt évek kutatásainak eredményeit. Az első, *Szabadságközeli pillanatok* című nagy fejezet a szerző tanulmánykötetekben és folyóiratokban megjelent írásait tartalmazza, ezek Ottlik Géza főművét, az *Iskola a határon* elemzik különböző szempontokból: foglalkoznak például a regény tér- és időpoétikájával, különleges narrációs technikájával, az elbeszélő nyelvhez való viszonyával, a történet központi szimbólumaival és a kánonban elfoglalt helyével is. A szövegek emellett több, az íróval kapcsolatos mítoszt is feszegetnek, például reagálnak a kilencvenes évek végének nagy „Ottlik-botrányára”, amikor több sajtóorgánumban is felröppent a hír, hogy talán nem is ő a szerzője az *Iskolának*. De Fűzfa Balázs számot vet Ottlik és a Nyugat kapcsolatával is, és azzal, hogyan próbálta meg újjáéleszteni a negyvenes évek közepén a legendás folyóiratot. (A témához kapcsolódóan egy izgalmas dokumentum is bekerült a könyvbe, amelyen Ottlik több pályatársával együtt a polgármester segítségét kéri a Budapest című szépirodalmi lap elindításához.)

A tanulmányok nem időrendi sorrendben, hanem tematikus elrendezés szerint kerültek be a kötetbe, s köztük igen sok az átfedés, újra meg újra ugyanazok a tézisek, idézetek és hivatkozások kerülnek elő, bár mindig kiegészülnek más szempontokkal is. Fűzfa Balázs értelmezésében a legizgalmasabb kétségkívül a már említett, a posztmodern írói módszerek elemzése. Az irodalomtörténész szerint ugyanis Ottlik — még jóval a digitális korszak előtt — hipertextszerű szöveget hozott létre, s egy többszólamú, többretegű, a lineáris elbeszélésmódot megbontó új regényformát teremtett, amelyet sokáig nem értett az olvasóközönség, s csak a hetvenes-nyolcvanas évek irodalma fedezte fel benne az értéket. A kanonizáció, illetve a kultusz születésének pillanata szerinte Esterházy Péter kifejező gesztusa volt az író hetvenedik születésnapján: kétszázötven óra alatt lemásolta egy rajzlapra az egész *Iskola a határon* szövegét, egymásra írva annak sorait.

A kötet egyik legérdekesebb elemzése Lázár Ervin *A Négyszögletű Kerek Erdő* című népszerű meséjével foglalkozik, amelyben Fűzfa Balázs szerint több motívumra is bukkanhatunk az *Iskola a határon*ból. Az irodalomtörténész annyi áthallásra és bizonyítékra talált rá, hogy még azt is megkockáztatja: valójában egy parafrázisról van szó. Úgy véli, hogy több szereplő is azonosítható, például Jaks Kálmán és Dömdödöm, Szerafini Gyula és Ló Szerafin, vagy Medve Gábor és Medve Medárd.

Bár a szöveggyűjtemény alcíme az, hogy *Írások Ottlik Géza műveiről*, a könyv fókuszában egyértelműen a főmű áll, míg az egyéb Ottlik-szövegek, például a *Buda*, csak érintőlegesen, mindössze pár gon-

dolat erejéig kerülnek szóba. (Noha a szerző többször is hangsúlyozza, hogy nem „egykönyves” íróról van szó.) A kötet második része *A lét leírhatatlan könnyűsége* címmel főleg recenziókat tartalmaz, s az utóbbi években megszületett szakirodalomra — többek közt Kelecsényi László, Szegedy-Maszák Mihály és Horkay Hörcher Ferenc műveire — reagál.

A kifelé a ködből összességében figyelemfelkeltő és gondolatébresztő íráskor gyűjteménye, amely arra sarkall, hogy bátran mélyedjünk el az *Iskola a határon* újabb és újabb felfedezésre váró rétegeiben, hiszen, mint Fűzfa Balázs írja, ez a mű valódi korszakhatár, a posztmodern előtti utolsó pillanat lenyomata. (Savaria University Press, Szombathely, 2017)

FORGÁCH KINGA

TAR SÁNDOR: TÁJÉKOZTATÓ

Ha volt is néhány év, amikor úgy tűnt, Tar Sándor kikophat az irodalmi köztudatból, mára kezd visszakerülni abba a pozícióba, ahová életében novellistaként tartozott. Így jelenleg inkább arról beszélhetünk, mennyi minden történt a halála (2005) óta. 2006-ban megjelent az Ex Symposion folyóirat Tar Sándor-száma. Aztán Lakner Lajos szerkesztésében elkészült a tarsandor.hu honlap (az indulás éve nincs feltüntetve az oldalon), amely nemcsak az alkotó műveit és az azokról szóló kritikákat, tanulmányokat, hanem életrajzot, ön-életrajzokat, interjúkat, naplókat, fotókat tartalmaz. Majd jött a színházi áttörés. A Forte Társulat bemutatta *A te országodat* (2015), melyet Tar Sándor novellái alapján írt és alkalmazott színpadra Keresztury Tibor, valamint a Katonában színpadra állították Ménes Attila Tar szervezésével foglalkozó, *Bihari* című darabját (2016). A Magvető zsebkönyvtárban pedig újra megjelent az életmű ikonikus alkotása, *A mi utcánk* (2017). És azt is tudni lehet, hogy még 2018 első félévében kijön ugyanebben a sorozatban a *Szürke galamb*, illetve készülöben van Deczki Sarolta monográfiája.

Mindezek mellett a debreceni Déri Múzeum is megjelentetett egy kiadványt, a *Tájékoztatót* (2017). A könyv apropója az a mű, amely annak idején elnyerte a Mozgó Világ 1976-os szociográfia pályázatát, de a Mozgóban nem jelenhetett meg, helyette a Kenedi János szerkesztette *Profil* című samizdatba került be (1976) — majd később a *Miért jó a póknak?* (1989) című novelláskötetbe, immáron *A lehetőség* címmel. Tar 1967 novemberétől 1970 októberéig a VEB Trafo- und Röntgenwerk betanított munkása, 1975 szeptemberétől 1976 szeptemberéig pedig otthonnevelője volt Drezdában. Az ottani jegyzőkönyvek, beszámolók, levelek és saját feljegyzései alapján készült a sokszólamú szociográfia, amely úgy mutatja be az NDK-ba került magyar munkásokat, hogy egyaránt megszólal benne a ke-

let-német és a magyar melós, a tolmács, az otthonnevelő, a munkaadó, a kiutat intéző magyar hivatalnok stb. Megismerjük belőle, hogyan fogadták a kikerülő magyarokat, milyenek voltak a lakhatási viszonyaik, életfeltételeik, munkájuk, milyen problémák adódtak velük szálláson (rongálás, verekedés, szexuális elfajzások...) és munkahelyen (késések, lógások...).

Ezt egészíti ki a szerkesztő, Lakner Lajos előszava, több korabeli dokumentum (egy-egy beszámoló és KISZ küldöttgyűlési beszéd, valamint két levél az NDK-ban dolgozókról), Tar kinti munkaterve, beszámolója otthonnevelői tevékenységéről, jelentése a lakóotthonról, valamint naplója, *Szólke város* című verse — és ezen túl három tanulmány, Bartha Eszter, Deczki Sarolta és Kálai Sándor tollából. A könyv tervezője (borítóterv, grafikai munkák: Vízvárdi András) igyekezett mindegyik dokumentumot a saját jellegének megfelelő formába önteni. A könyv így tartalmi és formai szempontból is több perspektívából tekint a szociográfiára, és *tájékoztatót* minket egy már majdnem elfelejtett világról és műről.

Szociográfiaként beszéltem eddig Tar Sándor *Tájékoztatójáról*, nem véletlenül. Lakner Lajos felveti, hogy talán nemcsak ekként olvasható Tar műve, hanem metaforikus önvallomásként, vagy akár szépirodalomként is. Magam nem tudtam másként olvasni, mint szociográfiaként. Csupán néhány ponton éreztem azt, hogy erősen szépirodalmi jelleget ölt, azokon a helyeken, ahol a prózaszövegekre jellemző narrativitás és poétikai eszközök kerültek előtérbe. Egyébként, akarva-akaratlanul, a Déri Múzeum kiadványa is a szociografikus olvasatot erősíti fel azzal, hogy a *Tájékoztatót* sok-sok dokumentummal bástyázza körül, melyek közt még maguk a tanulmányok sem (vagy: sem csak) speciálisan irodalomtudományi, irodalomtörténeti nézőpontokat helyeznek előtérbe — ami azért mégsem lehet véletlen, és azt sugallhatja, hogy egyrészt ezen a művön könnyebb nem irodalmi módszerekkel fogást találni, másrészt csak korlátokkal tekinthető szépirodalomnak. Természetesen ezek egyike sem baj. Miért is lenne alacsonyabb rendű a társadalomtudományi olvasat az irodalminál, a szociográfia a szépprózánál? Attól még, ha a *Tájékoztatót* szociográfiaként olvassuk, nem kérdőjelezzük meg *A mi utcánk* vagy a *Szürke galamb* szépirodalmi „természetét” és rangját.

Bartha Eszter az NDK és Magyarország munkáspolitikájának hasonlóságairól, valamint a lakáviszonyokról ír, történeti hátteret adva Tar NDK-s éveinek és szociográfiájának. Deczki Sarolta az otthontalanság „alakzatait” (albérlés, munkásszállás, ingázás, bejárás) vizsgálja, a Tar-novellákkal összevetve, a korszakról szóló tanulmányok, beszámolók, szociográfiák felhasználásával. A kötetet záró Kálai Sándor-tanulmány